

SPRAWOZDANIE Z OGÓLNOPOLSKIEJ KONFERENCJI NAUKOWEJ STOWARZYSZENIA KANONISTÓW POLSKICH, LICHENŃ, 3-5 WRZEŚNIA 2025 R.

REPORT ON THE NATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF THE ASSOCIATION OF POLISH CANONISTS, LICHENŃ, SEPTEMBER 3-5, 2025

Ks. dr Dawid Pietras FSSP

Sąd Kościelny Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, Polska
e-mail: pietrasdawid@poczta.fm; <https://orcid.org/0000-0002-2545-1751>

W dniach 3-5 września 2025 r. w Licheniu odbyła się Ogólnopolska Konferencja Naukowa i Walne Zebranie Stowarzyszenia Kanonistów Polskich pt. *Aktualne problemy relacji między Państwem a Kościołem w Polsce. Aspekt prawny*. Patronat nad Konferencją objął bp dr Krzysztof Wętkowski, Biskup Włocławski.

Dnia 4 września w tematykę Konferencji wprowadził ks. prof. dr hab. Józef Krukowski – prezes Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, który przywitał zgromadzonych, zaznaczając obecność bpa dra Ryszarda Kasyny – przewodniczącego Rady Prawnej KEP, bpa dra hab. Artura Mizińskiego (KUL), bpa Mariana Buczka – Biskupa Seniora Diecezji Charkowsko-Zaporowskiej, dra hab. Przemysława Czarnka, prof. KUL oraz pozostałych prelegentów. W Konferencji wzięło udział ponad stu kanonistów z Polski, Czech oraz Francji.

Bp dr Ryszard Kasyna – przewodniczący I sesji – otworzył Konferencję, dziękując za jej przygotowanie. Zaakcentował zarówno obecność prelegentów, jak i organizatorów, wprowadzając do podjętej konferencyjnej problematyki. Mówił o napięciach na linii Państwo-Kościół, jakie pojawiają się m.in. w kwestii klauzuli sumienia czy równości. Zaznaczył, że w kanonistyce i cywilistyce potrzebujemy *wyobraźni prawniczej*, podejmując wyzwania dotyczące trudnej tematyki relacji Państwo-Kościół w zmieniających się

realiach. Tym samym, bp R. Kasyna wprowadził do I sesji dotyczącej podstawowych zasad relacji między Państwem a Kościołem.

Pierwszy referat wygłosił prof. Przemysław Czarnek. Mówił o ogromnych wyzwaniach, przed jakimi aktualnie stanął Kościół katolicki w Polsce. Podziękował za jasne stanowisko Konferencji Episkopatu Polski wobec szkolnego przedmiotu edukacji zdrowotnej. Wyraził zadowolenie ze świadomości, jaka została zbudowana wśród wiernych wobec tego przedmiotu. Podkreślił potrzebę pogłębiania znajomości zasady współdziałania i autonomii między Kościołem i Państwem według Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 25, 53). Ubolewał, że w mentalności prawników, nie tylko kanonistów, zakorzenił się model *separacji wrogiej* złączony z antyklerykalizmem systemowym, a nie *separacji przyjaznej*. Zauważył fenomen religijności Polaków, który jednak łączy się nierzadko z nierozumieniem katolickiej nauki społecznej. Prelegent zaznaczył istotną zasadę, że nie istnieje polskość bez katolicyzmu, dlatego trzeba wciąż podejmować trud budowania świadomości tożsamości i roli Kościoła oraz Państwa. W dyskusji nad referatem prof. dr hab. Mirosław Sitarz (KUL) zwrócił uwagę, że duchowny musi być *apartyjny*, a nie *apolityczny*. Polityka to bowiem – jak zauważył – troska o dobro wspólne. Z kolei ks. mgr lic. Henryk Kleps (Sąd Metropolitalny Warszawski) zwrócił uwagę na prawo Kościoła do nauczania w nurcie katolickiej nauki społecznej.

Następnie ks. prof. Mirosław Sitarz przedłożył wykład pt. *Podstawowe zasady relacji między Państwem a Kościołem w kościelnym prawie publicznym*. Zauważył, że zasady te zawarte są już w Piśmie św. i opierają się na istnieniu dwóch odrębnych rzeczywistości Kościoła i Państwa pochodzących od Boga (zob. Mt 22,21). Wspomniał, że w historii pojawiały się różne modele powiązania tych dwóch rzeczywistości. Natomiast Sobór Watykański II pogłębił tę doktrynę, którą można sprowadzić do zasady niezależności, autonomii i współdziałania. Każda z tych rzeczywistości ma swoje granice według kompetencji wynikających z ich natury. Podkreślił także zasadę wolności religijnej wynikającej z soborowej deklaracji *Dignitatis humanae* o wolności religijnej. Słusznie zauważył także, że praworządność to zgodność prawa Bożego (*ius*) z prawem stanowionym (*lex*).

Ks. prof. Józef Krukowski (PAN Oddział w Lublinie) wygłosił referat pt. *Konstytucyjne i konkordatowe zasady relacji między Państwem a Kościołem katolickim w Polsce współczesnej. Geneza, znaczenie i stosowanie*. Poruszył kwestie zmian ustrojowych w Polsce po 1989 r., przybliżając kulisy prób ustawienia relacji między Państwem a Kościołem w treści Konstytucji RP

i Konkordatu w okresie postkomunistycznym. Zwrócił uwagę na niejednoznaczność takich zagadnień jak *neutralność światopoglądowa państwa, oddzielenie Kościoła od państwa czy laickość państwa*. W swoim wykładzie podzielił się własnym wkładem w pracę dotyczącą omawianej materii.

W ramach I sesji ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (Akademia Mazowiecka w Płocku) przedłożył prelekcję w temacie *Zasada niezależności i autonomii Państwa i Kościoła oraz współdziałania między nimi w Konkordacie polskim*. Przybliżył gwarancje, jakie zostały złożone ze strony Państwa w omawianej materii. Są nimi m.in. zyskiwanie osobowości prawnej przez instytucje kościelne, autonomia w obsadzaniu stanowisk kościelnych, wolność sprawowania kultu, dni świąteczne wolne od pracy, małżeństwa wyznaniowe i prowadzenie własnych placówek oświatowych. Strona kościelna zobowiązała się m.in. w kwestii ustanawiania siedziby diecezji na terenie kraju, przynależności biskupów do Konferencji Episkopatu Polski oraz informowania strony rządowej o nominacji biskupów diecezjalnych. Podkreślił potrzebę koordynacji między stronami w ramach złożonych gwarancji, co łączy się z soborową konstytucją *Gaudium et spes* o Kościele w świecie współczesnym (art. 76).

Dr Agnieszka Romanko (KUL) poruszyła temat *Gwarancji wolności religijnej w wymiarze indywidualnym w kościelnym prawie publicznym i prawie polskim*. W wykładzie dookreśliła zakres praw instytucji Kościoła i Państwa. Przedstawiła przykłady prawnej realizacji wolności religijnej w wymiarze indywidualnym i społecznym. Podkreśliła, że wolność religijna wynika z nienaruszalnej godności osoby ludzkiej, a więc wyłania się z prawa naturalnego. Natomiast gwarantem tej wolności jest Chrystusowa Ewangelia.

Przewodniczącym II sesji był bp prof. Artur Miziński. Była ona poświęcona zagadnieniom współdziałania między Państwem a Kościołem w zakresie wychowania i nauczania dzieci i młodzieży religii oraz etyki w edukacji publicznej. W jej ramach prelekcję pt. *Prawa człowieka a prawa obywatelskie w Konstytucji RP i w Konkordacie polskim* wygłosił prof. dr hab. Stanisław L. Stadniczeńko (Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie). W swojej prelekcji wyjaśnił pojęcie przynależności państwowej (obywatelstwa), a także omówił podstawowe prawa człowieka i obywatela. Zwrócił również uwagę na aktualny multicentryczny system prawa oraz na zanik rozumienia podstawowych wartości, takich jak godność człowieka jako osoby ludzkiej, a nie jednostki. Zauważył potrzebę głębszego rozumienia prawa, czyli filozofię prawa, a nie samą literę prawa.

Następnie bp dr hab. Wojciech Osiał (Biskup Łowicki, Przewodniczący Komisji KEP ds. Wychowania Katolickiego) przedstawił temat *Stanowisko Episkopatu Polski w sprawie nauczania religii i etyki w szkołach publicznych*. Zauważył, że lekcja religii jest czymś innym niż szeroko pojęta katecheza. Docenił obecność religii w szkole jako sposób wychowywania i kształtowania młodych pokoleń. Zauważył jednak perspektywę braku nauczycieli religii i zanik udziału w religii uczniów szkół średnich. Podkreślił, że w kwestii organizowania religii w szkole należy brać pod uwagę Ustawę o systemie oświaty, dlatego zmiany powinny dokonywać się w porozumieniu z władzami Kościoła (art. 12 ust. 2). Przybliżył aktualną sytuację religii w systemie edukacji w Polsce. Przedstawił także rozmowy, jakie toczyły się między Konferencją Episkopatu Polski a Ministerstwem Edukacji Narodowej. Ubolewał nad tym, że Kościół w Polsce coraz bardziej traci poparcie społeczeństwa. W dyskusji do tego wykładu dr Piotr Zamelski (Politechnika Opolska) zwrócił uwagę na potrzebę powrotu do idei społecznego królowania Chrystusa wyrażonej w Encyklice *Quas primas* Piusa XI z 1925 r. Z kolei ks. prof. W. Góralski podkreślił potrzebę obecności dogmatyki w nauczaniu religii w szkole.

III sesji przewodniczył bp Marian Buczek. Na początku głos zabrał dr hab. Paweł Sobczyk, prof. UO z tematem: *Kompetencje Ministra Edukacji Narodowej dotyczące nauczania religii i etyki w szkołach publicznych*. Przedstawił terminologię i podstawy prawne wynikające z Konstytucji RP, Konkordatu i rozporządzeń z lat 2023-24. Zauważył, że religia jest jedynym przedmiotem, który ma rangę konstytucyjną. Następnie omówił kompetencje Ministra Edukacji, które podzielił na prawotwórcze (wydawanie rozporządzeń), programowe, organizacyjne (wyjaśnienia i komunikaty) i kadrowe (kształcenie i kwalifikacje nauczycieli religii i etyki). Zwrócił uwagę na koordynacyjne zadanie Ministra Edukacji oraz potrzebę współpracy.

W kolejnej prelekcji pt. *Prawa i obowiązki rodziców, uczniów i nauczycieli dotyczące nauczania religii i etyki w szkołach publicznych* dr hab. Małgorzata Czuryk, prof. UWM przedstawiła podstawy prawne i regulacje dotyczące podjętego tematu. Przybliżyła m.in. zasady Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego. Zaznaczyła, że prawo do wychowania jest prawem naturalnym, gdyż rodzice dali życie swoim dzieciom. Dotyczy to także rozwoju duchowego i kształtowania światopoglądu. W swoim wykładzie próbowała zdiagnozować aktualną sytuację religii w szkole i zaproponowała rozwiązania bieżących problemów. W wyniku dyskusji podjęła także temat przedmiotu edukacji zdrowotnej, której treść powinna być znana rodzicom.

Po trzech sesjach miało miejsce Walne Zebranie Stowarzyszenia Kanonistów Polskich, a następnie Msza św. koncelebrowana, której przewodniczył bp A. Miziński, a homilię wygłosił ks. prof. M. Sitarz.

Dnia 5 września w ramach Konferencji odbyły się dwie sesje poświęcone sprawom majątkowym i finansowym instytucji kościelnych i osób duchownych. IV sesji przewodniczył ks. prof. dr hab. Józef Krzywda CM (UPJPII).

Referat pt. *Fundusz Kościelny. Geneza, funkcjonowanie i próby reformy* wygłosił bp prof. A. Miziński. Prelegent już na początku zaznaczył, że Fundusz Kościelny budzi liczne kontrowersje. Następnie scharakteryzował jego genezę i cele. Zwrócił uwagę na to, że instytucja ta przetrwała czasy powojenne, transformację ustrojową i funkcjonuje do dnia dzisiejszego. Podkreślił, że 11 stycznia 2024 r. Prezes Rady Ministrów utworzył Międzyresortowy Zespół do spraw Funduszu Kościelnego, określając jego zadania jako: 1) przeprowadzanie analiz oraz wypracowanie koncepcji zmiany funkcjonowania Funduszu Kościelnego oraz zmiany zasad finansowania (m.in. składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego oraz zdrowotnego duchownych; działalności charytatywnej, oświatowo-wychowawczej i opiekuńczo-wychowawczej kościołów i innych związków wyznaniowych; odbudowy, konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej); 2) przedstawienie propozycji działań, w tym działań legislacyjnych, wynikających z wypracowanej koncepcji; 3) wykonywanie innych zadań zleconych przez Radę Ministrów lub Prezesa Rady Ministrów dotyczących zagadnień, o których mowa w punkcie pierwszym. Przypomniał, że w Sekretariacie KEP odbyło się kilka konferencji prasowych na temat reformy Funduszu Kościelnego. Podkreślił, że wśród członków Konferencji Episkopatu Polski brak jest jednomyślności co do ewentualnych zmian w funkcjonowaniu tej instytucji.

Kolejny wykład w ramach IV sesji przedstawił ks. dr hab. Waldemar Cisko, prof. UKSW. Temat prelekcji brzmiał: *Zasady dotyczące prowadzenia działalności instytucji kościelnych o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym (art. 21 ust. 1 i art. 22 ust. 1 Konkordatu polskiego)*. W swoim wystąpieniu wskazał na podstawowe źródła prawa w przedmiocie analizowanej problematyki, tj. przede wszystkim: ustawa z 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*; ustawa z 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*; ustawa z 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*; ustawa z 15 kwietnia 2011 r. *o działalności leczniczej*. Przypomniał, że Caritas

Polska została reaktywowana w 1990 r. jako instytucja charytatywna Konferencji Episkopatu Polski. Posiada ona status organizacji pożytku publicznego i ma swoje placówki także poza granicami Polski. Zgodnie z postanowieniami Konkordatu Kościoł ma prawo prowadzenia działalności o charakterze misyjnym, charytatywnym i opiekuńczym.

W dyskusji głos zabrał ks. prof. J. Krukowski, który – w odniesieniu do Funduszu Kościelnego – podkreślił, iż chodzi o dobra zagrabione Kościołowi katolickiemu przez władze komunistyczne, a tymczasem z funduszu korzystają również te związki wyznaniowe, które nie utraciły dóbr. Zaznaczył, że brak jest przepływu właściwych informacji w tym przedmiocie, a negocjacje utknęły w martwym punkcie. Bp A. Miziński odnosząc się do tych słów przypominał, iż zarówno wśród polityków, jak i członków KEP nie ma jednoznaczności w zakresie przyszłości tej instytucji.

V sesji przewodniczył ks. prof. W. Góralski. Referat pt. *Sytuacja fundacji kościelnych w prawie kanonicznym i w prawie polskim (art. 26 Konkordatu polskiego)* wygłosił ks. dr hab. Paweł Kaleta, prof. KUL. Analizując art. 26 Konkordatu, wskazał na specyfikę fundacji kościelnych w polskich przepisach prawnych. Zauważył, że to, co wyróżnia fundację kościelną od świeckiej, to nie tylko kwestia jej założyciela, który jest kościelną osobą prawną, lecz także podwójny sposób nadzoru przez kościelną osobą prawną oraz właściwego ministra. We wnioskach wskazał na wzrost zainteresowań fundacjami kościelnymi. Podkreślił, że w dobie zmian w finansowaniu Kościoła ustanowienie fundacji może stać się ważnym czynnikiem wspierającym działalność duszpasterską Kościoła w Polsce.

Ks. dr Paweł Lewandowski (KUL) zaprezentował temat: *Przepisy kościelne dotyczące utrzymania osób duchownych według polskiego ustawodawstwa partykularnego*. Przybliżył słuchaczom polskie ustawodawstwo partykularne w obszarze utrzymania osób duchownych. W swoim wywodzie wyszedł od treści Konkordatu (art. 22 ust. 2), według którego układające się strony – m.in. w sprawach wynagradzania duchownych – jako podstawę uznały obowiązujące „przepisy kościelne”, co należy interpretować jako konkretyzację zasady poszanowania przez Państwo autonomii Kościoła tak w zakresie stanowienia, jak przestrzegania norm zawartych w źródłach prawa kościelnego. Wskazał, że przepisy te, w odniesieniu do utrzymania duchownych, zawarte są przede wszystkim w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., ale także i w posoborowych aktach normatywnych prawa powszechnego i partykularnego, takich jak uchwały synodalne i pisma urzędowe biskupów

diecezjalnych. Wyjaśnił pojęcie *godziwego utrzymania* duchownego, wskazując na to, co z moralnego punktu widzenia potrzebne jest do realizacji posługi kapłańskiej. Przedstawił też zakres i poziom realizacji prawa do godziwego utrzymania duchownych według polskiego ustawodawstwa partykularnego. Wywnioskował, że istnieją cechy wspólne systemów finansowania funkcjonujących w diecezjach w Polsce, natomiast szczegółowe rozwiązania w sposób znaczący różnią się między sobą. Konkludując, postawił wniosek, że wypracowanie jednolitych dyspozycji w tym obszarze wydaje się być pożądane, ale będzie bardzo trudne.

Ostatni referat pt. *Podstawy prawne wynagradzania nauczania religii i etyki w szkołach publicznych z budżetu państwa* wygłosił dr hab. Michał Poniatowski (UKSW). W pierwszej kolejności przedstawił zarys aksjologii konstytucyjnej w przedmiotowym zakresie. Ukazał nauczanie religii jako element wolności religijnej, mając na uwadze źródła prawa powszechnie obowiązującego rangi konstytucyjnej i międzynarodowej. Scharakteryzował również odpowiednie orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, w szczególności w zakresie ochrony wolności religijnej w przestrzeni publicznej i zakazu dyskryminacji pracowników z powodów religijnych.

Po wygłoszonych czternastu prelekcjach w ramach pięciu zorganizowanych sesji, zamknięcia Konferencji Naukowej Stowarzyszenia Kanonistów Polskich dokonał ks. prof. J. Krukowski – prezes Stowarzyszenia.